

POSTANOWIENIE

18 października 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marta Romańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 18 października 2023 r. w Warszawie
zażalenia M.R. i M.R.1

na wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie

z 31 maja 2023 r., V ACa 534/22,

w sprawie z powództwa M.R. i M.R.1

przeciwko X. spółce akcyjnej w X.

o ustalenie i zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie
o kosztach postępowania zażaleniowego do orzeczenia
kończącego postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Powodowie M.R. i M.R.1. wniesli o stwierdzenie, że umowa o kredyt hipoteczny, którą zawarli 30 maja 2008 r. z Y. spółką akcyjną w X. jest nieważna (art. 58 § 1 lub § 2 k.c.) oraz o zasądzenie na ich rzecz tytułem wzajemnego zwrotu świadczeń kwoty 356.252,06 zł i 36.598,16 CHF przy przyjęciu, że zapłata do rąk jednego z powodów zwalnia pozwanego od zapłaty na rzecz drugiego z powodów, z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od dnia zgłoszenia żądania; ewentualnie wniesli o zasądzenie od pozwanego na ich rzecz kwoty 365.252,06 zł i 36.598,16 CHF przy przyjęciu, że zapłata do rąk jednego z powodów zwalnia pozwanego od zapłaty drugiemu z powodów, z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od dnia zgłoszenia żądania; ewentualnie wniesli o zasądzenie na ich rzecz kwoty 132.679,75 zł z tytułu nadpłaty rat kredytu na 4 września 2018 r.,

przy założeniu, że zapłata do rąk jednego z powodów zwalnia pozwanego od zapłaty drugiemu z powodów, z odsetkami ustawowymi za opóźnienie liczonymi od dnia zgłoszenia żądania; ewentualnie wniesli o unieważnienie umowy kredytu na podstawie art. 3, art. 5-7, art. 12 ust. 1 pkt. 4 ustawy z 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym w zw. 58 § 2 k.c. i zasądzenie tytułem wzajemnego zwrotu świadczeń od pozwanego na ich rzecz kwoty 356.252,06 i 36.598,16 CHF z zastrzeżeniem, że zapłata do rąk jednego z powodów zwalnia pozwanego od zapłaty drugiemu z powodów i z odsetkami ustawowymi od dnia następującego po uprawomocnieniu się wyroku.

Pozwany X. Spółce Akcyjnej w X. wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 15 listopada 2021 r. Sąd Okręgowy Warszawa Praga w Warszawie ustalił, że umowa z 30 maja 2008 r., zawarta pomiędzy powodami a Y. spółką akcyjną w X. jest nieważna i zasądził na rzecz powodów od pozwanego kwotę 356 252,06 zł z ustawowymi odsetkami od kwoty 129 322,61 zł od 10 listopada 2020 r. i od kwoty 226 929,45 zł od 15 lipca 2021 r., a także kwotę 36 598,16 CHF z odsetkami ustawowymi od 15 lipca 2021 r., zastrzegając, że spełnienie przez pozwanego świadczenia do rąk jednego z powodów zwalnia pozwanego od zapłaty na rzecz drugiego z powodów oraz oddalił powództwo w pozostałym zakresie.

Sąd Okręgowy ustalił, że 9 lutego 2006 r. powodowie zawarli umowę kredytu hipotecznego z B. S.A. na zakup domu. Następnie powodowie zdecydowali się na przeniesienie umowy kredytu do Y. S.A. w X., którego oferta była korzystniejsza z uwagi na znacząco niższą marżę od kwoty kredytu. Oferta kredytu w PLN indeksowanego do CHF została przedstawiona powodom przez doradcę kredytowego banku jako bardzo korzystna. Powodowie nie zostali poinformowani o potencjalnych zagrożeniach związanych ze specyfiką kredytu indeksowanego do waluty obcej, o ryzyku walutowym, jak też o sposobie ustalania przez bank kursu CHF, a jedynie o możliwości zmiany wysokości rat. Warunki kredytu i wzór umowy nie podlegały negocjacjom, a projekt umowy kredytu nie został udostępniony powodom.

30 maja 2008 r. powodowie zawarli z Y. umowę, na mocy której bank udzielił

im kredytu w kwocie 506.455,40 zł, indeksowanego kursem CHF, na 30 lat z przeznaczeniem kwoty 500.000 zł na spłatę kredytu hipotecznego w B. S.A., kwoty 200 zł na koszty opłaty sądowej należnej za wpis hipoteki, 6.005,40 zł na koszty ubezpieczenia od ryzyka utraty pracy, kwoty 250 zł na koszty wyceny nieruchomości. Spłata kredytu miała następować w równych ratach kapitałowo-odsetkowych. Oprocentowanie kredytu miało być zmienne. Saldo kredytu oraz harmonogram spłat był podawany w CHF.

W § 1 ust. 1 umowy kredytu wskazano, że w dniu wypłaty kredytu saldo jest wyrażane w walucie, do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna waluty, do której indeksowany jest kredyt, podawanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Y. S.A., opisanej szczegółowo w § 17, następnie saldo walutowe przeliczane jest dziennie na złote polskie według kursu sprzedaży waluty, do której indeksowany jest kredyt, podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Y. S.A., opisanej szczegółowo w § 17.

W § 7 ust. 2 umowy ustalono, że wypłata środków z kredytu będzie następowała na rachunek bankowy kredytobiorcy, przy czym każdorazowo wypłacana kwota w PLN zostanie przeliczona na walutę, do której indeksowany jest kredyt według kursu kupna waluty kredytu podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Y. S.A. obowiązującego w dniu dokonania wypłaty przez bank.

W myśl § 9 ust. 7 umowy, wszelkie opłaty i prowizje podawane były w walucie, do której indeksowany jest kredyt, a ich zapłata odbywała się przez doliczenie opłaty do raty, chyba że strony podjęłyby odmienne ustalenia w tym zakresie.

W § 10 umowy uregulowano spłatę kredytu w ten sposób, że kredytobiorca został zobowiązany do zapewnienia na rachunku bankowym prowadzonym w PLN, środków w wysokości odpowiadającej racie kredytu wyrażonej w CHF. Rozliczenie każdej wpłaty dokonanej przez kredytobiorcę miało następować z datą wpływu środków do banku, według kursu sprzedaży waluty, do której indeksowany jest kredyt podanego w Tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych

udzielanych przez Y. S.A., obowiązującego w dniu wpływu środków do banku.

Do rozliczenia transakcji wypłat i spłat kredytów stosowane miały być odpowiednie kursy kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Y. S.A. walut zawartych w ofercie banku obowiązujące w dniu dokonania transakcji. Kursy kupna określano jako średnie kursy PLN do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna ustalana decyzją banku. Kursy sprzedaży ustalano jako średnie kursy PLN do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża sprzedaży ustalana decyzją banku. Do wyliczenia kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez Y. S.A. stosowano kursy PLN do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich na stronie internetowej NBP w poprzednim dniu roboczym skorygowane o marżę kupna sprzedaży Y. S.A. Obowiązujące w danym dniu roboczym kursy kupna/sprzedaży określone były po godzinie 15:00 poprzedniego dnia roboczego i wywieszane w siedzibie banku oraz publikowane na stronie internetowej banku.

Bank uruchomił kredyt i wypłacił powodom do 4 czerwca 2008 r. łącznie 499.999,99 zł, księgując w ciężar rachunku powodów kwotę 244.450,96 CHF.

Powodowie wpłacali na rachunek osobisty środki w PLN zaś w dniu spłaty rat kredytowych, automatycznie następował przelew z ich rachunku osobistego kwoty stanowiącej równowartość obowiązującej raty kredytu w CHF przeliczonej według kursu sprzedaży obowiązującego w banku na datę spłaty. Początkowo rata kredytu wynosiła około 2.200 zł miesięcznie.

W połowie stycznia 2015 r., w wyniku decyzji Szwajcarskiego Banku Narodowego o tzw. „uwolnieniu kursu franka szwajcarskiego”, czyli zaprzestaniu sztywnego regulowania kursu tej waluty, kurs CHF ulegał systematycznemu umacnianiu się względem PLN. W ciągu kilku dni średni kurs CHF w NBP uległ drastycznemu wzrostowi nawet o około 20-30%. Kurs ten od tamtego czasu ulegał dalszemu systematycznemu wzrostowi. Wzrost kursu CHF istotnie wpłynął na wysokość rat kredytów udzielonych przez bank w walucie wymiennej, skutkując w przypadku pozwanych nagłym wzrostem raty kredytu o kilkaset złotych.

Sąd Okręgowy ocenił, że umowa kredytu zawarta przez powodów z Y. była sprzeczna z zasadami współżycia społecznego

(art. 58 § 2 k.c. w związku z art. 353¹ k.c. i art. 69 § 1 i 2 Prawa bankowego), a jej postanowienia w części obejmującej główne świadczenia umowne w rozumieniu art. 385¹ § k.c. i Dyrektywy nr 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, są bezskuteczne z uwagi na ich niejasność. Sąd Okręgowy uznał za niemożliwe zastąpienie tych postanowień innymi. W konsekwencji - uwzględnił powództwo i przyjął, że pozwany zobowiązany jest do zwrotu powodom spełnionego przez nich świadczenia na mocy art. 410 k.c. w zw. z art. 455 k.c. i art. 481 k.c.

W uwzględnieniu apelacji pozwanego, Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z 31 maja 2023 r. uchylił wyrok Sądu Okręgowego z 15 listopada 2021 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny uznał, że ustalenia Sądu Okręgowego były poprawne oraz wystarczające do rozstrzygnięcia o zasadności powództwa. Zakwestionował natomiast ocenę prawną tych ustaleń. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wadliwie Sąd Okręgowy uznał umowę kredytową za naruszającą zasady współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.), jak też przekraczającą granice swobody umów (art. 353¹ k.c.), a zawartą w niej klauzulę indeksacyjną za rażąco naruszającą interesy powodów jako konsumentów. Sąd Okręgowy niewłaściwie ocenił znaczenie postanowień § 17 ust. 2 i 3 umowy. Zarówno kurs służący do przeliczenia kwoty kredytu wyrażonej w PLN na CHF, stosowany na potrzeby ustalenia rat w harmonogramie spłat, jak też kurs stosowany do przeliczenia każdej kolejnej raty na PLN, został w tym postanowieniu umownym oparty na obiektywnym parametrze odwołującym się do średniego kursu NBP; wysokość raty kredytu była odpowiednio różnicowana bądź to „marżą kupna”, bądź „marżą sprzedaży”.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że zastosowany w umowie mechanizm indeksacji, oparty na wyliczeniu kwoty kredytu udzielonego na rzecz powodów, jak też obciążających ich rat kapitałowo - odsetkowych, dotyczył głównych świadczeń stron umowy. Odnosił się bowiem do sposobu ustalenia wysokości rat kredytowych, czyli podstawowego świadczenia, które powodowie mieli obowiązek wypełniać przez lata obowiązywania umowy. Zastosowanie indeksacji na potrzeby określenia wysokości rat kredytu, naruszało rażąco interesy powodów jako konsumentów wyłącznie

w zakresie, w jakim klauzula indeksacyjna dawała podstawę do różnicowania średniego kursu NBP o obie „marże” wskazane w ust. 2 i 3 § 17 tej umowy. Przesłanka tego rodzaju nie była spełniona natomiast co do tej części klauzuli, w której strony odwoływały się do średniego kursu NBP. Po eliminacji z klauzuli zapisów dotyczących obu „marż” ustalenie wysokości kolejnych rat kredytu nie zależało od jednostronnej decyzji banku, lecz od czynnika obiektywnego, znanego powodom i możliwego do użycia w obliczeniach. Ryzyko kursowe obciążało powodów. Obiektywne mechanizmy jego uwzględniania zostały jednak zapisane w spornej umowie, którą powodowie w tej postaci akceptowali, także podpisując oświadczenie dotyczące świadomości istnienia tego ryzyka i godzenia się na jego skutki.

Sąd Apelacyjny ocenił jednak, że Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 1 k.p.c. Zgłoszone przez powodów żądania główne i ewentualne oparte były na tych samych podstawach faktycznych i prawnych, różniąc się zakresem oceny prawnej koniecznej do przeprowadzenia z odwołaniem się niemal do tych samych przepisów i wysokością świadczenia pieniężnego należnego powodom w konsekwencji tej różnej oceny prawnej. Nazywanie żądania zasądzenia niższej kwoty żądaniem ewentualnym było zatem nieuprawnione.

Sąd Apelacyjny zobowiązał Sąd Okręgowy do ponownego rozpoznania sprawy i uwzględnienia, że sporna umowa jest ważna i podlega wykonaniu z pominięciem elementów modyfikujących średnie kursy NBP (marża kupna i marża sprzedaży) oraz do dopuszczenia dowodu z opinii biegłego w celu ustalenia harmonogramu spłaty kredytu w CHF, a także dokonania odpowiednich rozliczeń z pełnym pominięciem bezskutecznych postanowień zawartych w § 17 ust. 2 i 3 umowy.

W zażaleniu na wyrok Sądu Apelacyjnego z 31 maja 2023 r. powodowie zarzucili, że orzeczenie to zostało wydane z naruszeniem prawa materialnego, tj.: - art 385¹ § 1 k.c. przez jego niezastosowanie, podczas gdy brak prawidłowego poinformowania powodów o zakresie ryzyka kursowego stanowi samoistną przesłankę uznania za bezskuteczne postanowień umowy składających się na cały mechanizm indeksacji; - art. 385¹ § 1 k.c. przez przyjęcie, iż brak prawidłowego

poinformowania powodów o zakresie ryzyka kursowego związanego z zawarciem umowy kredytu indeksowanego nie narusza w sposób rażący ich interesów jako konsumentów oraz przez zaniechanie oceny pod kątem abuzywności całej klauzuli indeksacyjnej (klauzuli ryzyka walutowego) skonstruowanej łącznie w § 1 ust. 1, § 7 ust. 1 zd. 1 i ust. 2 zd. 3, § 10 ust. 6, § 17 ust. 2 i 3 umowy kredytu z uwagi na jej niedozwolony charakter, spowodowany brakiem poinformowania powodów o zakresie ryzyka kursowego oraz poprzestanie jedynie na ocenie klauzuli spreadu walutowego określonej w § 17 ust. 2 i 3 umowy; - art. 385¹ k.c. w zw. art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez przyjęcie, że sąd może uznać za bezskuteczną jedynie część postanowienia umownego odnoszącego się do „marży” walutowej określonego w § 17 ust. 2 i 3 umowy kredytu; - art. 353¹ k.c. przez uznanie, że umowa kredytu jest ważna, podczas gdy mechanizm indeksacji zawarty w niej pozwala pozwanemu na dowolne ustalenie wysokości marży walutowej, a w efekcie końcowego kursu sprzedaży i kupna CHF.

Powodowie wniesli o uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniosł o oddalenie zażalenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według przepisu art. 394¹ § 1¹ k.p.c., zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje także w razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Powołane przez skarżących zarzuty i sposób ich sformułowania świadczą o tym, że nie dostrzegają oni celu wprowadzenia przez ustawodawcę tego środka odwoławczego. Skarżący domagają się bowiem ingerencji w materialnoprawne rozważania poczynione przez Sąd Apelacyjny, formułując zarzuty naruszenia prawa materialnego przez jego niezastosowanie, a co za tym idzie – spodziewają się kontroli wyroku pod względem prawidłowości dokonanej przez Sąd drugiej instancji wykładni powołanych przepisów. Jednakże zupełnie inny jest charakter i cel zażalenia przewidzianego w art. 394¹ § 1 k.p.c. Ma ono ze swej natury służyć ocenie zasadności doboru przez sąd odwoławczy określonego rodzaju rozstrzygnięcia – kasatoryjnego albo reformatoryjnego – w określonej sytuacji

procesowej, a nie badaniu prawidłowości merytorycznego rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji. Zażalenie to jest zatem skierowane przeciwko błędowi sądu orzekającego, sprowadzającemu się do uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania w pewnej sytuacji procesowej zamiast wydania orzeczenia reformatoryjnego (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z 27 czerwca 2023 r., III CZ 165/23; z 20 lutego 2023 r., III CZ 486/22; z 21 maja 2015 r., IV CZ 10/15; z 12 lutego 2014 r., IV CZ 120/13).

Postępowanie przed sądem drugiej instancji skonstruowane jest przy zastosowaniu modelu apelacji pełnej, w którym możliwość skorzystania ze środka zaskarżenia nie jest ograniczona jedynie do określonych w kodeksie podstaw apelacyjnych, lecz dzięki jego wniesieniu możliwe jest nawet wprowadzenie nowego materiału dowodowego i faktycznego (art. 382 k.p.c.). Regułą wynikającą z art. 386 § 1 k.p.c. jest, że w razie uwzględnienia apelacji sąd drugiej instancji zmienia zaskarżony wyrok i orzeka co do istoty sprawy, a inne rozstrzygnięcie umożliwia tylko zaistnienie sytuacji procesowych przewidzianych art. 386 § 2 k.p.c. (nieważność postępowania) i art. 386 § 3 k.p.c. (odrzucenie pozwu albo umorzenie postępowania). Należy również wskazać na wyjątek unormowany w art. 386 § 4 k.p.c., według którego sąd drugiej instancji może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania tylko w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Z tych względów przyjąć należy, że zasadą polskiego systemu prawnego jest orzekanie przez sąd drugiej instancji reformatoryjne, nie zaś kasatoryjne.

Sąd Najwyższy w postępowaniu zażaleniowym nie jest jednak związany zarzutami zgłoszonymi przez skarżącego. W ramach badania poprawności rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c., wobec niezaistnienia nieważności postępowania w sprawie i braku podstaw do odrzucenia pozwu lub umorzenia postępowania, najistotniejsze znaczenie ma zatem ustalenie czy Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy lub czy nie przeprowadził w ogóle postępowania dowodowego. W ocenie Sądu Najwyższego przedstawione przez Sąd Apelacyjny podstawy zapadłego wyroku kasatoryjnego nie świadczą o tym, że w sprawie doszło do nierozpoznania jej istoty, a przeciwnie – wskazują na

prawidłowe wypełnienie przez Sąd Okręgowy obowiązków spoczywających na nim w postępowaniu pierwszoinstancyjnym. Sąd ten dokonał ustaleń faktycznych i rozważył występujące w sprawie zagadnienia materialne, jak też przeprowadził postępowanie dowodowe w zakresie dowodów z przesłuchania stron, z zeznań świadków, z dokumentów: umowy kredytu, otrzymanej przez powodów informacji, historii spłat kredytu. Nie sposób zatem przyjąć, aby takie działanie Sądu Okręgowy odpowiadało przesłankom scharakteryzowanym w art. 386 § 4 k.p.c. Ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego zostały przez Sąd Apelacyjny ocenione jako poprawne i wystarczające do rozpoznania sprawy. To, że – zdaniem Sądu Apelacyjnego – błędne były: ocena prawna ustaleń, subsumpcja, w tym przez uznanie, że sporna umowa naruszała zasady współżycia społecznego i przekraczała granice swobody umów, zaś klauzula indeksacyjna rażąco naruszała interesy powodów jako konsumentów, nie stoi na przeszkodzie stwierdzeniu, że w analizowanej sytuacji doszło do rozpoznania istoty sprawy i przeprowadzono postępowanie dowodowe.

Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że wskazanie przez Sąd Apelacyjny na nieprzeprowadzenie właściwej oceny postanowień § 17 ust. 2 i 3 umowy kredytowej, gdyż klauzula indeksacyjna zastosowana w niej nie naruszała ani zasady swobody umów, ani rażąco nie uderzała w interesy konsumentów, ani też nie powodowała nieważności umowy w całości, jako też uznanie, że jej wyeliminowanie z umowy możliwe jest nie w całości, lecz w części, tak, aby umowa mogła zostać utrzymana z mocą obowiązującą dla obu stron stosunku prawnego, może być odczytywane jedynie jako równoznaczne z nieprzychyleniem się do stanowiska Sądu pierwszej instancji co do skutków, jakie wiązały się z wystąpieniem tego rodzaju konstrukcji w umowie.

Skoro przy tym Sąd Apelacyjny nie zgadzał się z oceną, że powodowie zgłosili żądanie ewentualne, gdyż stanowiło ono element roszczenia tożsame z żądaniem zgłoszonym na pierwszym miejscu w pozwie – co miało wymagać jednakowego rozpoznania i przeprowadzenia co do niego postępowania dowodowego – to powinien był w świetle przedstawionych przez siebie rozważań, w szczególności działając w ramach modelu apelacji pełnej, przeprowadzić w pożądanym przez siebie zakresie uzupełniający dowód z opinii biegłego

i uzyskać oczekiwane wiadomości specjalne, które pozwoliłyby mu na zmianę wydanego przez Sąd Okręgowy wyroku i właściwe, jego zdaniem, orzeczenie o istocie sprawy.

Biorąc pod uwagę, że istota postępowania apelacyjnego sprowadza się do ponownej i wszechstronnej analizy sprawy zarówno w aspekcie faktycznym, jak i prawnym, z tym jednak zastrzeżeniem, że zasadniczo zgromadzenie materiału dowodowego należy do sądu pierwszej instancji, a uzupełniając do sądu drugiej instancji, z jednoczesnym uprawnieniem do pominięcia nowych faktów i dowodów, to w zaistniałej sytuacji do Sądu Apelacyjnego należała korekta niedokładności postępowania.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c., a orzeczenie o kosztach postępowania zażaleniowego, zgodnie z art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. i art. 394¹ § 3 k.p.c., pozostawił sądowi, który wyda orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

A.W.

[ał]